

PSIXOLOGIYANING GUMANITAR FAN SIFATIDAGI O‘ZIGA XOS TARKIBI VA PSIXOLOGIYA O‘QITISH MAQSADI

Sadullayeva Sevinch Dilshod qizi

O‘zbekiston Jurnalistika va Ommaviy Kommunikatsiyalar Unversiteti
Psixologiya-Amaliy psixologiya yo‘nalishi 3-bosqich talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.20065050>

ANNONTATSIYA

Mazkur maqolada psixologiya fanining gumanitar bilimlar tizimidagi o‘rni, uning metodologik o‘ziga xosligi va tarkibiy tuzilishi atroflicha tahlil qilingan. Tadqiqot davomida psixologiyaning tabiiy fanlardan farqli o‘laroq inson mohiyatini tushunishga qaratilgan gumanitar paradigmasi va uning oliy ta‘lim tizimidagi o‘qitish maqsadlari o‘rganilgan. Maqolada psixologik ta‘limning shaxsiy va kasbiy kamolotdagi o‘rni hamda talabalarda shakllantirilishi lozim bo‘lgan psixologik kompetensiyalar tizimi ilmiy asoslab berilgan.

Kalit so‘zlar: gumanitar psixologiya, metodologiya, inson mohiyati, subyektivlik, psixologiya o‘qitish metodikasi, akademik kompetensiya, interpretatsiya, shaxs rivojlanishi, eksistensial yondashuv.

Psixologiya fani o‘zining ko‘p asrlik taraqqiyoti davomida murakkab va serqirra yo‘lni bosib o‘tdi. Fanlar tizimida uning o‘rnini belgilash masalasi hamisha bahsli bo‘lib kelgan, biroq zamonaviy ilm-fanda uning gumanitar tabiati tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Psixologiyaning gumanitar fan sifatidagi tarkibi deganda, biz birinchi navbatda insonni murakkab biologik mexanizm sifatida emas, balki ma‘no va qadriyatlar olamida yashovchi ongli subyekt sifatida o‘rganishni tushunamiz. Gumanitar paradigma inson ruhiyatini o‘lchash mumkin bo‘lgan raqamlar yoki tajriba xonalari bilan cheklamaydi, aksincha, insonning ichki kechinmalari, uning dunyoni idrok etishi va hayotiy strategiyalarini tushunishga harakat qiladi. Bu yondashuvda asosiy e‘tibor insonning takrorlanmas individualligiga qaratiladi. Gumanitar psixologiyaning tarkibiy qismlari uning o‘ziga xos metodologiyasidan kelib chiqadi. Bu yerda tushunish (verstehen) tushunchasi markaziy o‘rinni egallaydi. Tabiiy fanlar hodisalarni tushuntirishga (erklären) harakat qilsa, gumanitar psixologiya ularni tushunishga va mazmunini ochib berishga intiladi. Ma‘lumki, inson xulq-atvori faqatgina tashqi stimullar yoki instinktlar mahsuli emas, u uzoq muddatli maqsadlar, orzu-umidlar va ijtimoiy-madaniy muhit ta‘sirida shakllanadi. Shu sababli, gumanitar tarkibga shaxsning o‘z-o‘zini anglashi, erkinligi, mas‘uliyati va o‘zligini namoyon etish (self-actualization) kabi kategoriyalar kiradi. Ushbu tarkibiy qismlar fanning fundamental asosi bo‘lib, u inson psixikasini jamiyat va madaniyat bilan chambarchas bog‘liqlikda o‘rganish imkonini beradi. Psixologiya o‘qitishning maqsadlari haqida so‘z borganda, biz nafaqat bilimlar majmuasini uzatishni, balki butun boshli dunyoqarashni shakllantirishni nazarda tutishimiz lozim. Akademik ta‘limda psixologiyani o‘qitish bir necha bosqichli maqsadlarni o‘z ichiga oladi. Birinchi navbatda, bu nazariy-pedagogik maqsad bo‘lib, u talabalarga inson ruhiyatining umumiy qonuniyatlari, psixik jarayonlarning kechishi va shaxs shakllanishining bosqichlari haqida tizimli bilim berishni ko‘zda tutadi. Talaba inson xatti-harakatlari ortida qanday motivlar yotganini ilmiy asosda tahlil qila olishi kerak. Bu bilimlarsiz zamonaviy jamiyatda hech bir soha mutaxassisi samarali faoliyat yurita olmaydi. Ikkinchi va ehtimol eng muhim maqsad - amaliy-shaxsiy maqsad hisoblanadi. Psixologiya o‘qitish orqali shaxsning emotsional intellekti rivojlantiriladi.

Talabalarda o'z-o'zini boshqarish, stressli vaziyatlarda barqarorlikni saqlash va konfliktlarni konstruktiv hal etish ko'nikmalari shakllantiriladi. Gumanitar ta'lim mazmunida psixologiya insonni o'ziga "ko'zgu" bo'lib xizmat qiladi. O'zining zaif va kuchli tomonlarini anglagan mutaxassisgina jamiyatda foydali faoliyat yurita oladi. Shu nuqtai nazardan, psixologiya fani ta'lim oluvchida refleksiya, ya'ni o'z faoliyati va fikrlarini tahlil qilish qobiliyatini yuksaltirishga xizmat qiladi. Uchinchi maqsad esa ijtimoiy-kasbiy yo'nalishga ega. Har qanday kasbiy faoliyat "inson-inson" tizimida amalga oshiriladi. Psixologiyani o'qitishdan ko'zlangan maqsad va talabalarda muloqot madaniyatini yuksaltirish, empatiya (boshqalarning his-tuyg'ularini tushunish) va tolerantlik fazilatlarini shakllantirishdir. Bu ayniqsa pedagogika, boshqaruv va ijtimoiy xizmat sohalari uchun hayotiy zaruratdir. Gumanitar yo'nalishdagi psixologik ta'lim insonlarni etnik, diniy yoki ijtimoiy kelib chiqishidan qat'i nazar, ularni qabul qilish va hurmat qilishni o'rgatadi. Shuningdek, fanni o'qitish davomida bo'lajak mutaxassislar psixodiagnostik asboblar, konsultatsiya metodlari va psixoprofilaktika asoslarini egallaydilar.. Psixologiya o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan rivojlanish ham masala bo'lib qolmoqda. Raqamli dunyoda onlayn muloqot psixologiyasi, kiber muhitdagi shaxsiylarning xususiyatlari-harakati kabi mavzu o'quv dasturlariga kiritilishi fan tarkibini yanada boyitadi. Psixologiyaning gumanitar tarkibi o'z paydo bo'lgan san'at psixologiyasi, din psixologiyasi va etnik psixologiyani ham oladi, bu esa talabaning ma'naviy olamini sog'ligiga xizmat qiladi. Insonning "Men" psixologiyasi, uning o'ziga bo'lgan bahosi va dunyoqarashi aynan logiya darslarida ilmiy tahlil, bu esa yoshlarda sog'lom o'z-o'zini ishlab chiqish. , psixologiya fani talabalarga o'zining individual yordami (temperament, xarakter, jismoniy) yordamga va u erdan kasbiy faoliyatda samarali yordam beradi. Psixologiya o'qitishning metodik asosi sifatida "faoliyatli ishlab chiqarish" va "shaxsga yo'llangan ta'limologik" shakllari namoyon bo'ladi. Bu jarayonlar o'quv jarayonida talabaning ichki motivatsiyasini uyg'ot, unda fanga sezilarli darajada yuklashga yordam beradi. O'qitish maqsadi talabaga tayyor javoblarni berish emas, balki undan to'g'ri savollarga qo'yish va muammoli imkoniyatdan mustaqil chiqish yo'llarini izlash masalasini tarbiyalashdir. Shu sababli, gumanitar psixologiya darslarida diskussiya va munozaralar muhim o'rin tutadi. Bu orqali talaba'z fikrini dalillashni va boshqalarning nuqtai nazarini tahlil qilish o'rganadi. Psixologiya o'qitishning pirovard maqsadi jamiyatda "psixologik madaniyat" materiallarini ko'tarishdir. Bu madaniyat o'z ichiga uchta tarkib komponentni oladi: kognitiv (bilimlar), affektiv (emosionallik) va koxativ (xulq-atvor nazorati). Bugungi axborot xurujlari va ijtimoiy inqirozlar davolash savodxonlik inson uchun "psixologik immunitet" ni o'zgartiradi. O'quv jarayonida talabalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni turli usullar bilan manipulyatsiyalardan himoya qiladi. Shu nuqtai nazardan, psixologiya darslari borlik, adolat va o'zaro yordam kabi umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib qilib insonparvar muhim vositadir. Zamonaviy ta'lim tadqiqot psixologiyani o'qitish maqsadi talabalarda "reflexiv pozitsiya"ni o'rganishga yordam beradi. Bu shuni anglatadiki, talaba nazariy nazariyalarni yodlashi, balki ushbu nazariyalar prizmasi orqali o'zining hayotiy darajasini tahlil qila olishi kerak. O'quv jarayonida "psixodrama", "eksistensial suhbatlar" va "loyiha metodlari" dan keyin talabalarning fanga bo'lgan sub'ektiv munosabatini shakllantiradi. Gumanitar yo'nalishdagi darslarda asosiy e'tibor "shax o'sish" (personal growth) g'oyasiga qaratiladi. Talaba psixologiyani o'rganish jarayonida o'zining ichki resurslarini topish, hayotiy anglashini qayta ko'rib chiqish va ijtimoiy mas'uliyatini oshirish kerak.

Xulosa qilib shuni aytamanki psixologiyaning gumanitar fan sifatidagi o'rnini beqiyosdir. U insonni shunchaki o'rganish ob'ekti emas, balki muloqot va hamkorlik subyektidir sifatida e'tirof etadi. Fan o'qitishning bosh maqsadi esa har tomonlama rivojlangan, ruhiy jihatdan sog'lom, o'zining va o'zgalarning ichki dunyosini qadrlaydigan komil insonni tarbiyalashdan iboratdir. Kelajakda psixologik ta'limning roli yanada ortib boradi, chunki texnogen taraqqiyot davrida aynan insoniy xislatlarni saqlab qolish va rivojlantirish eng dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda. Psixologiya fanini o'qitish strategiyalari doimiy ravishda yangilanib borishi, zamonaviy axborot jamiyatining talablariga moslashishi va shu bilan birga o'zining klassik gumanitar tamoyillarini saqlab qolishi lozim.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. G'oziyev E.G. Umumiy psixologiya. Birinchi kitob. Toshkent, 2010.
2. Leontiev A.N. Deyatel'nost. Soznanie. Lichnost. Moskva, Politizdat, 1975.
3. Ivanov P.I., Zuffarova M.E. Umumiy psixologiya. Toshkent, O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2008.
4. Vygotskiy L.S. Psixologiya razvitiya cheloveka. Moskva, Smisl, 2005.
5. Frankl V. Man's Search for Meaning. Boston, Beacon Press, 2006.
6. Davletshin M.G. Umumiy psixologiya. Toshkent, 2002.
7. Rogers CR Shaxs bo'lish haqida. London, 1961 yil.
8. Maslow A. Motivatsiya va shaxsiyat. Nyu-York, 1954.